

DEDEM KORKUT KİTABI'NDAKİ BİR İBARE: "BU DA YETTİ"

Dr. Muharrem DAŞDEMİR*

ÖZET

Dedem Korkut Kitabı, yaklaşık yüzyıldır Türklük biliminin başlıca araştırma konularından biri olmuştur. Buna rağmen hâlen eserin kusursuz bir yayımı mevcut değildir. Mevcut yayınlarda ve incelemelerde sorunlu görülen ifadelerden biri de **Dedem Korkut Kitabı**'nın **Dresden Nüshası**'nda geçen bir ibaredir. Bütün araştırmacıların yanlış olarak "buñun bindi" 'çabucak bindi' şeklinde izaha çalıştığı bu ibare, eserin imlâ özellikleri ve bağlam dikkate alındığında ancak "bu da yetti" şeklinde okunabilir.

Araştırma alanı Türklük olan bütün bilim dalları için çok zengin malzeme içeren **Dedem Korkut Kitabı**, özellikle XX. yüzyılın başlarından itibaren bilim dünyasında büyük bir ilgi görmüş, çeşitli yönlerden birçok incelemeye konu olmuştur.¹ Araştırmaların sağlıklı sonuçlara ulaşması ancak metni doğru anlamakla mümkün olacağından, birçok araştırmacı, eseri çağdaş Türk alfabelerine aktararak daha sonraki incelemelere elverişli bir zemin hazırlamıştır. Bu araştırmacıların başında Türkiye'de Orhan Şaik GÖKYAY ve Muharrem ERGİN²; Azerbaycan'da Hemid ARASLI³ gelir. Bu değerli araştırmacılar sonra Türkiye'de Semih TEZCAN-Hendrik Boeschoten⁴, Azerbaycan'da Ferhad ZEYNALOV-Samet ELİZADE⁵, bu alanda dikkate değer birer yayın ortaya koyabilmişlerdir. Fakat, hâlen **Dedem Korkut Kitabı**'nın kusursuz bir yayımı mevcut değildir. Bu durum, eserde birçok yazım yanlışlarının, tutarsızlıklarının bulunmasından⁶ olduğu kadar, araştırmacıların, metne tam nüfuz edememekten dolayı doğru yazılmış kelimeleri, ibareleri yanlış değerlendirmelerinden⁷ de kaynaklanmaktadır.

* Atatürk Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

¹ Bk. Muharrem ERGİN, **Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)**, TDK Yay., 4.bs., Ankara, 1997, s.56-64; Orhan Şaik GÖKYAY, **Dedem Korkudun Kitabı**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., 1.bs., İstanbul, 1973, s.V-XXXII ve DLXXX-DCIV; Süleyman TULÜCÜ, "'Dede Korkut Hikâyeleri'nin Kitap Hâlinde Neşirleri Üzerine", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.XXV, (Ağustos 1983), s.149-168.

² Orhan Şaik GÖKYAY ve Muharrem ERGİN'in yayınları için bk. 1. dipnot.

³ Bk. Hemid ARASLI, **Kitabi-Dede Gorgud**, "Gençlik", Bakı, 1977.

⁴ Bk. Semih TEZCAN-Hendrik BOESCHOTEN, **Dede Korkut Oğuznameleri**, YKY Yay., 1.bs., İstanbul, 2001.

⁵ Bk. Ferhad ZEYNALOV-Samet ELİZADE, **Kitabi-Dede Gorgud**, Yazıcı, Bakı, 1988.

⁶ Bk. Orhan Şaik GÖKYAY, "Dedem Korkut Kitabı Üzerine", **Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif: Seçme Makaleler**, C.1, İletişim Yay., 1.bs., İstanbul, 1997, s.357-359.

⁷ Vahid ZAHİDOĞLU, "'Kitabi-Dede Gorgud'un Leksikası Haggında Be'zi Geydler", *Azerbaycan Elmler Akademiyasının Heberleri*, Nu: 1-2, (1998), s.66.

Kanaatimizce **Dedem Korkut Kitabı'nın Dresden Nüshası'nda** (D) doğru yazıldığı hâlde yanlış okunmuş ibarelerden biri de *Begil Oğlı Emren'ün Boyı'nda* geçen şu ifadedir:

"bu da yetti" (بوده بندی D 120a/9)⁸

Bu ibareyi ERGİN⁹ ve GÖKYAY¹⁰ "*buda bindi*", ZEYNALOV-ELİZADE "*bude bindi*"¹¹, TEZCAN-BOESCHOTEN "*budın bindi*"¹², ARASLI ise "*bütün mindi*"¹³ şeklinde okumuştur. Muharrem ERGİN, "*buda*" sözcüğünü **Dede Korkut Kitabı II**'de "*but*" maddesine koymuş ve yanına "*budun, butun olmalı*"¹⁴ diye not düşmüştür. Talat TEKİN de sözcüğü "*butun/budun bin-*" şeklinde açıklamaya çalışmıştır. Ona göre müstensih, "*budun*" 'çabuk, çabucak' sözcüğünün sonundaki "*nun*"u (ن) "*he*" (ه) sandığı için böyle bir yazım yanlışı yapmıştır.¹⁵ TEZCAN-BOESCHOTEN de aynı sözcüğü *budın* 'çabuk, çabucak' yerine bir yazım yanlışı olarak değerlendirmiştir.¹⁶

Bizce burada araştırmacıların tümü yanılmıştır. Öncelikle -TEKİN'in yaptığı gibi- ilk sözcükle "*butun/budun*" sözcüğü arasında bir yazım benzerliği kurmak mümkün değildir. Çünkü, bu sözcük Dresden Nüshası'nda geçmektedir ve Dresden Nüshası'nda "*butun*" sözcüğü hep "*b[u]tun*" (بطون) şeklinde yazılmıştır.¹⁷

Bu durumda iki sözcük arasındaki imlâ farkı, sadece بطون sözcüğünün sonundaki "*nun*"un (ن) "*he*" (ه) olarak yazılmasından ibaret değildir: Baştaki "*be*" (ب) harfi hariç, sonraki harflerin üçü de birbirini tutmamaktadır: Kırş. بطون - بوده

İkinci olarak sonraki sözcük "*bindi*" (بندی) değil, "*yetdi*" (یندی 'vardı, ulaştı') olacaktır. Her ne kadar "*te*"nin (ت) noktaları tek nokta (ن) gibi görünüyorsa da yazmadaki imlâ böyle bir okuyuşa müsaittir ve bu tür yazımlar eski harfli metinler için nadir rastlanır bir keyfiyet değildir.

Araştırmacıların asıl yanlış olduğu nokta ise cümlelerin bağlamı (İng. context) olmuştur. Şöyle ki "*bu da yetti*" ifadesinden önce geçen "*şahbaz aygırı çekdürdi*" cümlesinin başka bir özneye bağlandığını fark edememiş ve cümleleri "[*Begil*] *şahbaz aygırı çektirerek çabucak bindi*" şeklinde yorumlayarak birbirine bağlamışlardır. Oysa bu iki cümlelerin özneleri farklıdır: **Şahbaz aygırı çektiren "Dedem Korkut", yeten ise "Begil"**dir. Bağlamı doğru kavramak için metnin baş

⁸ Bu alıntıyı Muharrem ERGİN'in kitabındaki tıpkıbasımdan kopyalayarak buraya aldık.

⁹ ERGİN, **Dede Korkut Kitabı I**, s.216.

¹⁰ GÖKYAY, **Dedem Korkudun Kitabı**, s.115.

¹¹ ZEYNALOV-ELİZADE, age., s.104.

¹² TEZCAN-BOESCHOTEN, age., s.156.

¹³ ARASLI, age., s. 125.

¹⁴ Muharrem ERGİN, **Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)**, TDK Yay., 3.bs., Ankara, 1997, s.62.

¹⁵ Talat TEKİN, "Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmeler", *TDAY (Belleten) 1982-1983*, Ankara, 1986, s.146.

¹⁶ TEZCAN-BOESCHOTEN, age., s.303.

¹⁷ Bk. D 14a/4, 17b/5, 20b/7, 65a/8, 65b/12, 70a/4, 76a/8, 95a/6, 121b/10, 122a/8, 122b/8, 124a/12, 130b/9, 135b/3, 146a/12.

tarafındaki olayları özetlemek gerekecektir: Gürcistan'dan haraç olarak "bir at, bir kılıç, bir çomak" getirilir. Beylere dağıtılacak bu haracın azlığından dolayı üzülen Bayındır Han, Dede Korkut'un öğüdü uyarınca bu üç nesnenin de "Oğuz iline karavul" olması şartıyla bir kişiye verilmesini uygun görür. Karavul olmayı Begil adlı yiğidin kabul etmesi üzerine: "Dedem Korkut himmet kılıcın biline bağladı, çomağı omuzuna bıraktı, yayı karusına kiçürdi, şahbâz aygırı çekdürdi. **Bu da yetdi** hışımını kavmını ayırdı, ivini çözdü, Oğuz'dan köç eyledi, Berde'ye Gence'ye varup vağan tutdı..." (D 120a/7-10)

Görüleceği üzere buradaki بوردی öznenin ("Begil" in) yerini tutan işaret zamiri "bu" ve "da" edatından başka bir şey değildir. Çünkü: "Şahbaz aygırı çekdürdü" cümlesinden önceki cümlelerin öznesi "Dedem Korkut", sonrakilerin ise "Begil" dir. "Begil" adı geçmediğine göre bu özne değişikliğinin bir şekilde belirtilmesi gerekirdi. İşte "bu da" sözcüğü buradaki öznenin "Begil" olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Muharrem ERGİN bu durumu sonradan fark etmiş olacak ki sadeleştirilmiş **Dede Korkut Kitabı**'nda –"yetdi" sözünü yine "bindi" diye okumakla birlikte- sözcüğü "bu da" şeklinde ayrı almıştır.¹⁸

"Şahbaz aygırı çekdürdü" cümlesinin öznesi ise "Dedem Korkut" olmalıdır. Çünkü Gürcistan'dan "haraç" olarak getirilen ve "Oğuz iline karavul" olması için üçünün de "bir yiğid" e verilmesi kararlaştırılan hediyeler arasında "bir at" da bulunmaktadır. Dolayısıyla "Dedem Korkut", diğer iki armağanla birlikte bu atı da "Begil" e sunmuştur: Kılıcı beline bağlamış, çomağı omuzuna koymuş, atı (şahbaz aygırı) "Begil" e verdiğini belirtmek üzere kapıya çekmiştir. Beylik nişanı olarak "Begil" in koluna geçirilen yayımsa Gürcistan'dan gelen nesnelere bir ilgisi yoktur. "Şahbaz aygırı çekdürdü" cümlesinin öznesi olarak "Begil" i alırsak Gürcistan'dan haraç olarak gelen atın "Begil" e verildiği belirtilmemiş olur ki bu durum, verilen hediyeleri sıralarken birini atlamak bakımından söz akışına ters düşer. Bu atın "Begil" e verilmediğini düşünmekse mümkün değildir. Çünkü bu, hem "Bayındır Han" la "Dedem Korkut" arasındaki anlaşmaya ters düşer hem de hikâyenin devamında anlatılan olaylarla çelişir.¹⁹

Aynı şekilde "yetdi" kelimesi de bağlama "bindi" kelimesinden daha uygun düşmektedir. Şöyle ki: "Begil", "Bayındır Han" ın ziyafeti dolayısıyla orada bulunan bir beydir. Onun ayrı bir ordugâhı, ayrı bir dirliği vardır.²⁰ Bu yüzden atına biner

¹⁸ Bk. Muharrem ERGİN, **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yay., 18. bs., İstanbul, 1999, s.165.

¹⁹ Hikâyenin devamında, "Begil" hana küsüp hediyeleri iade edince artık "şahbaz aygır" a binmez. Hatunu "Kanı hanım altuında yahşı atun yok" (ERGİN, **Dede Korkut Kitabı I**, s.217) diyerek bu durumu belirtir. Daha sonra "şahbaz aygır" dan daha vasıfsız olan "al aygır" ı binek olarak kullanan "Begil", av sırasında attan düşüp ayağını kırarak "Kazan Han" ın "Begil" in avdaki maharetinin atından (şahbaz aygırdan) kaynaklandığına dair sözlerini haklı çıkarır:

Boynu sinsun al aygırı bütün bindüm

Av avlayup kuş kuşlayup gezer-iken

Buñaldı sürçdi meni yire çaldı (ERGİN, **Dede Korkut Kitabı I**, s.220)

²⁰ Bk. Faruk SÜMER, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 5.bs., İstanbul, 1999, s.381.

binmez hısımını, kavmini ayırıp, evini çözüp *Oğuz*'dan göç edemeyecektir. Önce ordugâhına gitmesi yani *yetmesi* lâzımdır. Dolayısıyla o da ordasına yettikten sonra hısımını, kavmini ayırıp, evini çözüp *Oğuz*'dan göç etmiştir.

Görüldüğü gibi söz konusu ibarede herhangi bir yazım hatası yoktur. Araştırmacılar, bağlamı doğru kavrayamadıkları için metni yanlış kurgulamış, ibareyi yanlış anlamış ve zorlama tefsirlere girişmişlerdir. Şüphesiz bu yanlışta **Dedem Korkut Kitabı**'nda çok sık geçen "...*kazılık atın çekdürüp buşun bindi.*"²¹, "... *ğara ayğırın tartırdı, buşun bindi.*"²² vb. ifadelerin payı büyük olmuştur.

ABSTRACT

The Book *Dedem Korkut* has been one of the research subjects in the science of Turkishness nearly for an age. However, there isn't a faultless publication of the work yet. One of the statements considered as problematic in present publications is a phrase belonging to a Dresden copy of the book *Dedem Korkut*. The phrase, which all researchers wrongly try to explain as "butun bindi" "çabucak bindi" can only be read as "bu da yetti" when it is taken into consideration in terms of the orthography of the work and the concept.

²¹ ERGİN, *Dede Korkut Kitabı I*, s. 218.

²² ERGİN, *Dede Korkut Kitabı I*, s. 173.